

CERAMICĂ FINĂ DESCOPERITĂ LA AEGYSSUS

George Nuțu, Georgică Costea

Abstract: In the year 2007 a rescue excavation took place at Aegyssus, on 62, Gloriei Street. On this occasion three archaeological levels (one Medieval and two Roman) were discovered. The Roman finds consist of a large quantity of pottery, dated from the 1st century to the 3rd century A.D. The pottery forms are common to this period: amphorae, fine pottery (bowls, dishes, cups, jugs) and lamps. Additionally, some Late Roman pottery, including some fragments of Kuzamnov 16 type, was discovered.

The authors choose to present, in a first article dedicated to this archaeological research, the Roman fine pottery because this variety is almost unknown in the Aegyssus area. From the production areas point of view, the fine pottery from Aegyssus can be divided in four main categories: the Pontic types including Pontic sigillata and Red Slip, the Çandarli Wares, Hayes Form 1 and Form 3, the African Red Slip and the Western Sigillata. We hope that the presentation of these forms will contribute to a better understanding of pottery production and circulation and of the economic exchanges at the Danube's Mouths in the first three centuries of the Christian era.

Key words: Early Roman Period, Moesia Inferior, Northern Dobrudja, Aegyssus, Roman Fine Pottery.

Cuvinte cheie: epocă romană timpurie, Moesia Inferior, nordul Dobrogei, Aegyssus, ceramică romană fină.

Cercetările arheologice întreprinse la Tulcea, pe dealul Monumentului, locul anticului Aegyssus¹, au condus la descoperirea unor vestigii aparținând așezării și au lămurit, parțial, istoria și evoluția orașului în perioada romană timpurie și târzie. Sondajele efectuate în anii 1959, 1971, 1974-1980 și ulterior sporadic, în zona intramurană, au adus noi date privind geneza și evoluția sistemului defensiv, acoperind sumar unele aspecte privind topografia urbană a orașului antic² și problemele privind continuitatea locuirii în perioada medievală³. Începând cu primul sondaj din 1908, despre care avem puține informații, cercetările arheologice s-au concentrat mai ales în zona *intra muros*, în timp ce unele încercări timide, mai ales cu caracter de salvare, au avut în vedere spațiul din afara incintei. În ultimii ani, o serie de cercetări arheologice preventive au oferit noi date privind zona *extra muros* a așezării⁴, iar prezentarea acestor sondaje, de multe ori reduse spațial, a contribuit la o mai bună înțelegere a locuirii în această zonă. Aspectele cele mai importante rămân, fără îndoială, lămurirea planimetriei așezării extramurane și aria necropolelor de epocă romană timpurie și târzie, ale căror zone sunt doar presupuse astăzi.

---

¹ DID II, *passim*; TIR L 35 s.v. Aegyssus; Suceveanu, Barnea 1991, *passim*; Zahariade 2006, *passim*; Gostar 1970, 114-121; Barnea 1950, 175-184; ISM V, 286-289; IGLR 270; Opaïț 1980a, 297-298.

² Opaïț 1977, 307-311; Opaïț, Sion, Vasiliu 1980, 267-275.

³ Mănușcu-Adameșteanu 1983, 439-454; Vasiliu, Mănușcu-Adameșteanu 1984, 143-155, 541-563; Mănușcu-Adameșteanu 1995, 363-371.

⁴ Nuțu 2008, 209.

Cercetările arheologice pe strada Gloriei, nr. 62

Materialul prezentat în rândurile următoare a fost descoperit pe o proprietate situată la aproximativ 100 m SV de Dealul Monumentului, în cursul unei cercetări arheologice preventive⁵ (Pl. 1). Au fost realizate patru secțiuni: S I – cu dimensiunile de 7×1 m, ulterior extinsă la 7×3 m; S II – cu dimensiunile de 7×3 m; S III și S IV cu dimensiunile de 8×1 m. Adâncimea la care a apărut sterilul este de 2, 20-2,60 m.

Stratigrafia. În urma cercetărilor întreprinse au fost evidențiate trei niveluri de locuire.

I. (N III). Imediat sub un strat de pietriș și pământ, destul de consistent datorită demolării unei locuințe contemporane, a apărut un nivel medieval, identificat prin materialul ceramic dintr-un strat de arsură situat în partea inferioară a acestuia. S-au descoperit fragmente de străchini, vase-borcan, ulcioare, farfurii, unele cu smalț verde-închis, verde-deschis, maron sau galben; decorul constă din motive vegetale și geometrice. Datorită intervenției mecanice, în S I și S II nivelul de locuire medieval nu a putut fi identificat decât în baza câtorva fragmente ceramice.

II. (N II – N I). Următoarele două niveluri de locuire care au fost surprinse sunt de epocă romană, identificate pe baza materialului ceramic extrem de numeros. Dintre cele mai frecvente forme descoperite amintim amforele, platourile, farfuriile, castroanele, cănițele, ulcioarele amforoidale, ceșcuțele cu corp globular și caneluri dispuse în spirală, opaițele, un fragment de gură de *dolium* și un numeros material tegular. În marea majoritate, ceramica romană descoperită este de uz comun. Dintre fragmentele de ceramică fină se remarcă câteva fragmente de *terra sigillata* gallică, boluri pergameniene (Hayes 1 și 3 Çandarlı), cupe și farfurii sud-moesice produse în centrele nicopolitane, fragmente de boluri și farfurii nord-pontice cu firmis roșu.

III. (G1). În S I, caroul 6 (C6), la adâncimea de 2 m s-a evidențiat o groapă cu diametrul maxim de aproximativ 2 m în partea inferioară, 1,10 m în partea superioară și o adâncime de 0,60 m. Pământul din groapă era afânat, de culoare maroniu-gălbui, cu resturi ceramice și cenușă. Pe fundul acesteia s-au descoperit fragmente dintr-o amforă elenistică, dar și material getic, respectiv fragmente dintr-o strachină de mari dimensiuni.

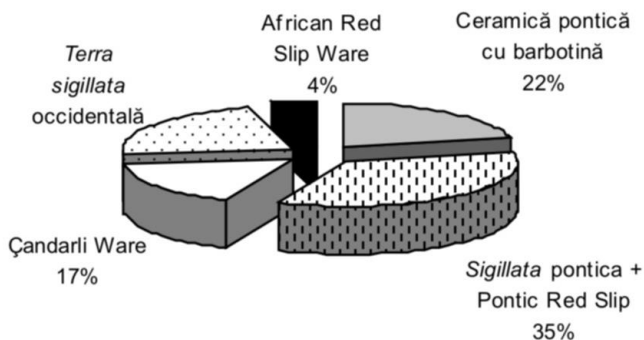
Ceramica romană. Materialul ceramic roman se datează, în marea lui majoritate, între secolele I a.Chr. – IV p.Chr., dar există și fragmente de epocă romano-bizantină. În acest context amintim un fragment de amforă tip Kuzmanov 16, secolele V-VI p.Chr. În ceea ce privește materialul amforic de perioadă romană timpurie menționăm fragmente de amfore de tip Dressel 2-5 (sec. I a.Chr. – I p.Chr.) cu analogii în depozitul de amfore descoperit la *Aegyssus*⁶, alături de amfore cretane 4 / Dressel 43 și pontice de tip Zeest 64, 84-85 și 94. Materialul elenistic este reprezentat prin două mânere de amfore cu ștampilă. Două opaițe cu ciocul cordiform, din pastă de bună calitate de culoare crem și cu slip cărămiziu-roșcat se pot data în intervalul dintre secolele II-III p.Chr.

⁵ În colectivul de cercetare au participat și colegii dr. S. Ailincăi și I. Costea, cărora le mulțumim atât pentru generozitatea cu care ne-au oferit spre publicare materialul descoperit, dar și pentru permisiunea de a reproduce profilul complet și grundriss-ul celor patru secțiuni.

⁶ Opaît 1987, 145-155.

Ceramica romană

În continuare vom prezenta o categorie de vase care constituie încă o necunoscută în ceea ce privește variațiile tipologice și funcționale ale ceramicii romane descoperite la *Aegyssus*. Dacă pentru numeroase orașe situate pe *limes*-ul danubian sau pe litoral deținem informații de sinteză privind această categorie, în cadrul descoperirilor aegyssense informațiile sunt reduse. În acord cu tendințele actuale în prezentarea ceramicii am împărțit vasele discutate după regiunile de proveniență și, în cadrul fiecărei zone, după forme, respectiv tehnică.

Grafic 1. Raportul procentual al ceramicii descoperite la *Aegyssus*, strada Gloriei, nr. 62.

Graphic 1. The ratio of the pottery discovered at Aegyssus on 62, Gloriei Street.

I. Ceramică pontică

Grupa ceramicii pontice cuprinde vase decorate în tehnica barbotinei, cupe cu buza dreaptă sau cu două torți, farfurii și platouri ovale și dreptunghiulare, produse ale atelierelor locale, moesice și nord-pontice.

A. Ceramică cu barbotină

Frecventă în siturile provinciei, ceramica „en barbotine” constituie unul dintre cele mai spectaculoase tipuri în ceea ce privește forma și decorația. De origine elenistică, răspândită ulterior în lumea romană, tehnica barbotinei constă în ornamente reliefate, realizate din lut fin aplicat pe suprafața încă udă a vasului cu ajutorul unor instrumente speciale⁷. În atelierelor din teritoriul orașului *Nicopolis ad Istrum* este bine reprezentată, în timp ce, în partea nord-estică a *Moesiei Inferior* a constituit mult timp o necunoscută. Descoperiri mai vechi sau mai noi sunt menționate la *Callatis*, *Neptun*, *Tomis*, *Histria*, *Enisala*, *Niculitel*, *Dinogetia*, *Barboși*,

⁷ Sultov 1985, 51; Mușețeanu 2003, 122.

Troesmis, *Carsium*⁸; în ultima perioadă au fost publicate noi vase de la *Arrubium*⁹ și *Beroe*¹⁰ alături de o serie de piese inedite cunoscute la *Aegyssus* și *Sabangia*¹¹. „Importuri” nicopolitane în aria nordică a provinciei sunt semnalate în necropola tomitană, la *Carsium*, *Beroe* și *Arrubium*; totuși nu poate fi exclusă ipoteza unor importuri din arii mai îndepărtate, precum *Baetica* sau *Gallia* sudică¹². Deși, descoperirile ulterioare vor conduce, cu siguranță, la delimitarea unor noi puncte, în momentul actual avem atestate trei centre producătoare sigure: *Durostorum*, *Pavlikeni* și *Butovo*. Dacă în primul centru producția este limitată cantitativ și stilistic, în ultimele două repertoriul motivelor și cantitățile de ceramică produse sunt masive¹³. Motivele decorative din centrele nicopolitane se limitează la forme vegetale: frunze de iederă, conuri de pin și alte elemente stilizate, produse între a doua jumătate a secolului II și secolul III p.Ch.¹⁴.

În ceea ce privește vasele fragmentare descoperite la *Aegyssus* (**nr. cat. 1-5**), ornamentația constă din frunze lanceolate, redată cu acuratețe. Primul fragment aparține unei cupe cu pereții arcuți și prag sub buză (**nr. cat. 1**) caracteristică atelierelor de la *Butovo*¹⁵. Următoarele fragmente (**nr. cat. 2-4**) aparțin unor cupe cu două torți atribuite de B. Sultov atelierelor de la *Pavlikeni* fiind atestate în necropola de pe dealul *Kalvaka*¹⁶. Pasta fină, bej-roșiatică și firnis-ul portocaliu deschis ale fragmentului de cupă (**nr. cat. 5**) sunt asemănătoare unor produse nicopolitane dar pastila aplicată care ține locul mânerului este întâlnită numai în cazul unui vas descoperit la *Arrubium*¹⁷.

1. Cupă (Pl. 2/1).

Fragment de buză și corp; formă sveltă cu pereții arcuți și prag sub buză. Pastă fină de culoare portocalie (Hue 10 YR. 8/4), firnis roșu-potocaliu (Hue 10 YR. 7/8) aplicat pe interior și exterior. Decorul constă în frunze lanceolate, frumos redată.

Hp.= 3,6 cm; Dg.=20,9 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

2. Cupă cu două torți (Pl. 2/2).

Fragment de buză și corp. Pastă fină de culoare oranj deschis (Hue 10 YR. 8/4), firnis roșu-potocaliu (Hue 10 YR. 7/8) aplicat pe exterior și pe buză la interior. Decorul constă în frunze lanceolate, cu crenguțele alungite și terminate prin linii punctiforme.

Hp.= 7 cm, Dg.= 15,8 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S III, □1, -1,80 m.

⁸ Bounegru 1988-1989, 99-111.

⁹ Paraschiv 1997, 321, pl. 2/13.

¹⁰ Nuțu, Paraschiv 2009, 180-181, nr. 5, pl. 2/5.

¹¹ Descoperite în timpul cercetărilor preventive din ultimii ani, inedite; pentru semnalarea unui bol cu pereții subțiri și decorați cu barbotină, care a fost descoperit la *Sabangia*, îi mulțumim și pe această cale kolegei I. Costea.

¹² Bounegru 1988-1989, 103.

¹³ Sultov 1985, 52.

¹⁴ Sultov 1985, 51-52.

¹⁵ Sultov 1985, 66, tip 1c, 29/1; Suceveanu 2000, 82-84, tip XXII, pl. 32/8.

¹⁶ Sultov 1985, 79, tip 11/b, pl. 38/8.

¹⁷ Harțușche, Anastasiu 1976, 249, nr. 517.

3. Cupă (Pl. 2/3).

Fragment de pansă din vasul anterior. Pastă fină de culoare oranj deschis (Hue 10 YR. 8/4), firnis roșu-portocaliu (Hue 10 YR. 7/8) aplicat pe exterior și la pe buză la interior. Decorul constă într-un fragment de crenguță alungită. Este un fragment din bolul numărul 2.

Hp.= 5 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, *passim*.

4. Cupă (Pl. 2/4).

Fragment de corp. Pastă fină de culoare bej-roșiatică (Hue 7.5 YR. 8/3), firnis portocaliu deschis la exterior (Hue 10 YR. 8/4) și roșu deschis la interior. Decorul păstrat constă din partea finală a unei frunze lanceolate.

H= 3,2 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S III, □ 1, -1,80 m.

5. Cupă (Pl. 2/5).

Fragment de gură și corp. Pastă fină de culoare bej-roșiatică (Hue 7.5 YR. 8/3), firnis portocaliu deschis (Hue 10 YR. 8/5). Imediat sub buză are aplicată o pastilă pătrată cu rol de *ansa*.

Dg.= 22 cm; Hp.= 2 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, *passim*.

B. Pontic sigillata și Pontic Red Slip

Boluri

Caracteristice pentru acest grup sunt o serie de boluri, farfurii și platouri de formă ovală.

Bolurile sunt de dimensiuni reduse, de formă tronconică și pereții oblici, buza dreaptă, ornamentată cu linii incizate, baza dreaptă, concavă sau cu un postament. Pasta este fină, cărămizie sau bej iar firnisul de culoare portocalie sau maron cu nuanțe roșiatică. În repertoriul provinciei există o mare varietate de tipuri iar numărul exemplarelor se remarcă în cadrul descoperirilor ceramice din diferite situri de epocă romană timpurie.

Profilul incomplet al exemplarelor descoperite la *Aegyssus* nu permite o încadrare cronologică mai strânsă; astfel, propunem pentru primele două piese (**nr. cat. 6-7**) secolele II-III p.Ch. pe baza analogiilor oferite de produsele similare descoperite la *Histria*¹⁸, *Noviodunum*¹⁹, *Novae*²⁰ și la Pavlikeni, în teritoriul orașului *Nicopolis ad Istrum*²¹. Un fragment de cupă (**nr. cat. 8**) se remarcă prin dimensiunile mai mari decât ale exemplarelor precedente și prin cele două impresii situate pe buza trasă spre interior. În ceea ce privește zona de origine a acestei variante cu pasta în diferite nuanțe de cărămiziu și firnis maron-roșiatic cu luciu metalic putem considera că se află în regiunile nord-pontice (*Pontic sigillata A*)²²; datarea, pentru care o serie de descoperiri histriene oferă paralele apropiate²³, se înscrie secolului I p.Ch. cu mențiunea că există și o serie de piese mai târzii, din secolul următor, la *Olbia*²⁴, *Tyras*²⁵,

¹⁸ Suceveanu 2000, 73-77, tip XVIII/B, pl. 27/20-34, 28/35-51.

¹⁹ Topoleanu 1984, 192, nr. 23, pl. 4/1.

²⁰ Klenina 2006, 97, tip 5.

²¹ Sultov 1985, 68, tip 3, pl. 31/2.

²² Zhuravlev 2002, 256, 260, fig. 15/11.

²³ Suceveanu 2000, 80-81, tip. XX, pl. 30/1-5, 31/6-7.

²⁴ Krapivina 1993, 51, fig. 54/1, 8.

²⁵ Nicorescu 1927-1932, 583, fig. 72.

*Tomis*²⁶, *Mirmekion*²⁷. Realizat dintr-o pastă grosieră, fragmentul de cupă (**nr. cat. 9**) este un produs local, imitație după piesele decorate în tehnica „cogwheel”. Această tehnică este folosită în atelierelor moesice la *Durostorum* și în teritoriul orașului *Nicopolis ad Istrum* în secolele II-III p.Chr.²⁸, în special pe formele aparținând categoriei *vasa escaria*.

6. Bol (Pl. 2/6).

Fragment de corp și buză. Pastă fină, cărămidie deschisă (Hue. 5YR 6/8), fermis portocaliu deschis (Hue. 5YR 6/4).

Hp.= 3,7 cm; Dg.= 10 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

7. Bol (Pl. 2/7).

Fragment de corp și buză. Pastă fină, bej deschis (Hue. 2.5YR 7/3), fermis maron deschis (Hue. 2.5YR 5/4).

Hp.= 4 cm; Dg.= 9,9 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

8. Bol (Pl. 2/8).

Fragment de corp și buză. Pastă fină, bej deschisă (Hue. 5YR 8/2), fermis maron deschis cu luciu metalic (Hue. 5YR 8/3). Imediat sub buză au fost aplicate două pastile ușor asimetrice.

Hp.= 8,7 cm; Dg.= 17,1 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, *passim*.

9. Bol (Pl. 2/9).

Fragment de buză și corp. Pastă fină, bej deschis (Hue. 7.5YR 6/4), slip fin de aceeași culoare (Hue. 7.5YR 6/4) la interior, moale și cu intruziuni de mica și calcar; fermis maron la exterior. Decorul constă în încizii orizontale și verticale făcute cu roțița.

H= 5,3 cm; l= 6,2 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

Farfurii

Trei fragmente aparțin acestei grupe și pot fi înscrise categoriei Red Slip ware de producție pontică. O farfurie de producție locală, moesică (**nr. cat. 10**), cu pereții drepți și buza rulată spre exterior este tipică atelierelor nicopolitane, aria de răspândire acoperind întreg teritoriul provinciei. Exemplare similare descoperite la *Novae*²⁹, *Troesmis*³⁰ și în atelierelor nicopolitane³¹ sunt date în secolele II-III p.Chr. Fragmentul (**nr. cat. 11**) aparține unei farfurii ovale cu torți aplicate din categoria *Pontic sigillata A* cu analogii la *Troesmis*³² și în zona nord-pontică³³ și la Dunărea mijlocie³⁴; perioada de circulație a formei este înscrisă secolelor I-III p.Chr. Sultov tip 6 care corespunde farfuriei în discuție este un tip mai târziu, producția acestuia fiind atribuită

²⁶ Bucovală 1970, 195, nr. 3, 193, fig. 2/c.

²⁷ Gaidukevici 1952, 158, fig. 40; Knipovici 1952, 301, fig. 3/2.

²⁸ Mușețeanu 2003, 124-126, pl. 20; Sultov 1985, 50; Popilian 1976, pl. 22/249-251, pl. 23/252.

²⁹ Klenina 2006, 92, tip 7.

³⁰ Opaïț 1980, 339, 347, pl. 14/1.

³¹ Sultov 1985, 62, tip 1/a, pl. 26/1.

³² Opaïț 1980, 339, 350, pl. 16/1-2.

³³ Zhuravlev 2002, 256, fig. 12/7.

³⁴ Nikolić-Đorđević 2000, 102, tip III/17.

atelierelor de la Butovo spre sfârșitul secolului II p.Chr.³⁵. Ultimul fragment (**nr. cat. 12**) inclus în această grupă aparține unei farfurii de formă circulară asemănătoare celor două exemplare de la *Neapolis* în Crimeea, datate la sfârșitul secolului II și începutul secolului următor³⁶.

10. Farfurie (Pl. 3/10).

Fragment din partea superioară. Pastă fină, bej-deschis (Hue. 2.5YR 6/4), firmis portocaliu roșiatic (Hue. 7.5YR 5/8). Buza este delimitată de copr printr-un prag pronunțat.

Hp.= 3,3 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, *passim*.

11. Farfurie ovală (Pl. 3/11).

Fragment din partea superioară. Pastă roșiu-închis (Hue. 5YR 7/4), slip roșu-maron cu aspect metalic (Hue. 2.5YR 4/6). Mânerul, ușor asimetric, este realizat prin volute duble în relief.

L= 3,1 cm; Dg.= 22,1 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S III, □ 2, -1,70 m.

12. Farfurie ovală (Pl. 3/12).

Fragment din partea superioară. Pastă fină, densă, de culoare portocalie (Hue. 7.5YR 8/4), firmis roșu deschis cu aspect metalic (Hue. 10YR 6/6). Corpul jos, buza lată și decorată cu cercuri concentrice bine reliefate; extremitatea este decorată cu alveole și globule în relief.

Lp.= 9,8 cm; lp.= 4,3 cm; H= 1,4 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, □ 2, -1,70 m.

Platouri

Forma fragmentului (**nr. cat. 13**) inclus în această categorie este dificil de reconstituit; aparține, probabil, unui platou de formă dreptunghiulară, de dimensiuni mari, cu analogii în exemplarele datate la sfârșitul secolului II și în prima jumătate a secolului III p.Chr descoperite la *Olbia*³⁷, *Noviodunum* și *Niculitel*³⁸, *Durostorum*³⁹, Butovo, în Dacia sudică⁴⁰ și în toată zona nord-pontică⁴¹.

13. Platou (Pl. 3/13).

Fragment din partea superioară. Pastă fină, densă, de culoare cărămiziu-deschis (Hue. 2.5YR 8/4), firmis maron-gălbui cu aspect metalic (Hue. 10YR 6/6). Corpul jos, buza lată și decorată cu linii în relief și alveole.

Lp.= 9,1 cm; l= 8,9 cm; H= 1,8 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, □ 2, -1,70 m.

³⁵ Sultov 1985, 64-65, pl. 28/3.

³⁶ Zhuravlev 2002, 276-277, fig. 24/1-2; pentru *Olbia* vezi Krapivina 1993, 50, fig. 53/6-7.

³⁷ Krapivina 1993, 50, fig. 53.

³⁸ Baumann 2008, 217, 228-229, nr. cat. 61-66, pl. 12.

³⁹ Mușețeanu 2003, 33-42, pl. 8-10.

⁴⁰ Popilian 1976, pl. 24-26.

⁴¹ Zhuravlev 2002, 276, 285, fig. 30.

II. *Çandarli Ware*

În cadrul ceramicii pergameniene am inclus patru piese aparținând Hayes *Form 1* (nr. cat. 14-15) și Hayes *Form 3* (cat. nr. 16-17). Ambele forme sunt răspândite cu precădere în zonele orientale ale Imperiului; în zona vest și nord-pontică descoperirile sunt numeroase, concentrându-se pe litoral și pe linia Dunării. Primul tip este mai rar în comparație cu cea de a doua formă și se datează în a doua jumătate a secolului II – prima jumătate a secolului III p.Chr.; la *Halmyris* un exemplar fragmentar a fost descoperit pe N III, datat spre mijlocul secolului III p.Chr. Hayes *Form 3* este atestată în *Moesia Inferior* la *Odessos*⁴², *Histria*⁴³, *Troesmis*, unde a fost imitată în atelierele locale⁴⁴, *Noviodunum*⁴⁵, *Halmyris*⁴⁶, *Olbia*⁴⁷ și în alte situri nord-pontice⁴⁸. Farfuria (nr. cat. 15) are aceeași pastă ca fragmentul (nr. cat. 16) dar firmisu-ul de calitate mai slabă și diferit; este o formă locală, imitație a produselor pergameniene.

Hayes *Form 1*

14. Farfurie (Pl. 3/14).

Fragment din bază; pastă fină, compactă (Hue. 10YR 7/4), firmis maron roșcat, strălucitor (Hue. 2.5YR 4/8).

L= 4 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, *passim*.

15. Farfurie (Pl. 3/15).

Fragment din bază; pastă fină, compactă (Hue. 10YR 7/4), firmis maron roșcat, strălucitor (Hue. 2.5YR 4/8).

L= 5,4 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, –1,70 m.

Hayes *Form 3*

16. Bol (Pl. 16).

Fragment din partea superioară. Pastă fină, roșu deschisă și compactă (Hue. 10YR 7/4), firmis maron roșcat, strălucitor (Hue. 2.5YR 4/8). Un prag puternic pronunțat desparte buza de corp.

Dg.= 13,9 cm; H= 5 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, □ 1, – 0,20-0,40 m.

17. Bol (Pl. 4/17).

Fragment din partea superioară. Pastă fină, compactă (Hue. 10YR 7/4), firmis maron roșcat, strălucitor (Hue. 2.5YR 4/8). Un prag puternic pronunțat desparte buza de corp.

H= 3 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S I, □ 2-3, – 0,20-0,40 m.

⁴² Georgieva 1992, 79, fig. 9/a-b.

⁴³ Suceveanu 1982, 100, nr. 11, pl. 5/11 (Terme II/I A, secolul I p.Chr.); Suceveanu 2000, 60-62, tip XVI, pl. 22.

⁴⁴ Opaiț 1980, 336, 357, nr. 51-52, pl. 10/4-5 (secolele II-III p.Chr.).

⁴⁵ Barnea, Mitrea, Anghelescu 1957, 167, fig. 14/3.

⁴⁶ Topoleanu 2000, 43, nr. 6, pl. 1/6.

⁴⁷ Krapivina 1993, 52, fig. 55/7.

⁴⁸ Zhuravlev 2002, 245, fig. 4/1, 3, 5.

III. African Red Slip

Pereții fini, în unghi obtuz, pasta de bună calitate, buza fără prag și forma joasă caracterizează fragmentul de farfurie (**nr. cat. 12**) pentru care dispunem de o analogie *Troesmis*⁴⁹, dar cu buza îngroșată. Hayes *Form 27* este datată în a doua jumătate a secolului II – prima jumătate a secolului III p.Chr.⁵⁰; pentru analogii amintim și o serie de exemplare descoperite la *Arrubium*⁵¹.

18. Farfurie (Pl. 4/18).

Fragment din partea superioară. Pastă roșu deschisă (Hue. 5YR 6/6), firnis roșu portocaliu cu aspect metalic. La interior prezintă o nervură.

Dg.= 17,1 cm; H= 1,9 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S III, □ 1, -1,70 m.

IV. Terra sigillata occidentală

Categoria sigillatelor occidentale este redusă cantitativ în cadrul ceramicii descoperite la *Aegyssus*. Formele atestate aparțin tipurilor Drag. 35/36 (**nr. cat. 22**) și Drag. 37 (**nr. cat. 19-21**)⁵², majoritare în descoperirile moesice⁵³. Forma Drag. 35/36, este atestată în *Moesia Inferior* la *Novae*, *Oescus*, *Augustae*⁵⁴, *Noviodunum*⁵⁵, *Beore*⁵⁶; din vechile cercetări de la *Aegyssus* provine un vas întreg, inedit⁵⁷. Ultimul fragment (**nr. cat. 23**) aparține unui bol având buza prevăzută cu prag din categoria TS lisă de proveniență sud-galică; starea fragmentară nu a permis o încadrare clară dar la *Novae*, o serie de castroane asemănătoare sunt datate în perioada flaviană⁵⁸.

19. Bol Drag. 37 (Pl. 4/19).

Fragment de buză. Pastă fină, compactă, de culoare oranj (Hue. 2.5YR 4/6), firnis roșu lucios (Hue. 2.5YR 3/6). Decorul nu se poate reconstitui.

H= 4 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

20. Bol Drag. 37 (Pl. 4/20).

Fragment de buză. Pastă cărămizie deschisă (Hue. 2.5YR 4/6), firnis roșu cu aspect metalic (Hue. 2.5YR 3/6).

H= 2 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

⁴⁹ Opaïț 1980, 339, 359, pl. 15/3, 11.

⁵⁰ Între anii 160-220, cf. Hayes 1972, 49, 51, fig. 8/ 1, 2.

⁵¹ Paraschiv 1997, 318-319, pl. 1/6-7.

⁵² Dragendorff 1980, 120-121, pl. 2/35-36, pl. 3/37.

⁵³ Dimitrova-Milčeva 2000, 14, 56, nr. 209 (Drag. 37); forma a fost imitată în atelierele de la Butovo, cf. Sultov 1976, pl. 37; pentru zona nord-pontică vezi Zhuravlev 2008, 113-114.

⁵⁴ Dimitrova-Milčeva 2000, 131-137, pl. 7-8.

⁵⁵ Baumann 2008, 219-220, nr. 6, 9, pl. 1-2.

⁵⁶ Nuțu, Paraschiv 2009, 179-180, nr. 1-2, pl. 2/1-2.

⁵⁷ ICEM Tulcea, inv. 1982.

⁵⁸ Dimitrova-Milčeva 2000, 52, nr. 150.

21. Bol Drag. 37 (Pl. 4/21).

Pansă fragmentară de dimensiuni reduse.

Pastă densă, cărămizie (Hue. 2.5YR 4/6), firnis roșu cu aspect metalic (Hue. 2.5YR 3/6). Decorul păstrat redă un personaj masculin nud, cu brațul stâng depărtat de corp. În stânga personajului sunt redată elemente vegetale, ramuri și frunze. Produs *terra sigillata* din Galia centală.

H= 3,3 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S III, □ 4, -1,80-2 m.

22. Bol Drag. 35/36 (Pl. 4/22).

Fragment de buză. Pastă fină, cărămizie (Hue. 2.5YR 4/6), firnis roșu cu luciu metalic (Hue. 2.5YR 3/6). Decorul păstrat, prezintă o un peduncul.

L= 2,2 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

23. Bol (Pl. 4/23).

Fragment de buză. Pastă densă și fină de culoare cărămizie deschisă (Hue. 2.5YR 6/6), firnis roșu portocaliu (Hue. 2.5YR 5/8). Buza prezintă un prag în zona superioară.

L= 5,9 cm.

Context: *Aegyssus* 2007, Gloriei, nr. 62, S II, *passim*.

*
*   *

Materialul arheologic descoperit în urma cercetării preventive realizată pe Str. Gloriei, nr. 62 atestă, o dată în plus, o locuire densă de epocă romană și romano-bizantină în această arie aflată în imediata apropiere a orașului *Aegyssus*⁵⁹. Ceramica pontică predomină în cadrul descoperirilor, urmată de ceramica pergameniană, lucru caracteristic și altor situri moesice; fără a insista asupra situației din situri unde procentele sunt cunoscute, menționăm descoperirile dintr-un context asemănător celui de la *Aegyssus* – Gloriei, nr. 62. Astfel, la *Argamum* pe sectorul *Extra Muros*, în cadrul ceramicii de masă de epocă romană timpurie, predomină ceramica pontică urmată de ceramica orientală⁶⁰. Într-un lot sensibil mai mare decât al nostru (349 exemplare), ceramica pontică deține primul loc cu 318 exemplare, urmată de ceramica orientală cu 31 de exemplare. Procentul important de *terra sigillata* occidentală în cadrul descoperirilor de la *Aegyssus* reflectă, chiar dacă la o scară redusă, traseul legăturilor comerciale ale orașelor riverane Dunării în perioada Principatului.

⁵⁹ Punctul cercetat se află situat în apropierea unui edificiu localizat cu ocazia unor cercetări de salvare întreprinse de către ICEM. Cu această ocazie au fost descoperite mai multe niveluri romane și romano-bizantine alături de materiale de perioadă medievală; din păcate, la mai mulți ani de la această importantă descoperire, nu există mențiuni ale rezultatelor acestei cercetări!

⁶⁰ Paraschiv, Nuțu, Iacob 2010.

Bibliografie

- Barnea, I. 1950, *O inscripție de la Aegyssus*, SCIV 1, 2, 175-184.
- Barnea, I., Mitrea, B., Anghelescu, N. 1957, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, Materiale 4, 155-173.
- Baumann, V.H. 2008, *Ceramica de tip terra sigillata de la Noviodunum*, Peuce, S.N. 6, 207-250.
- Bounegru, O. 1988-1989, *Contribuții privind răspândirea și cronologia ceramicii decorate în tehnica barbotinei din Dobrogea*, Pontica 21-22, 99-111.
- Bucovală, M. 1970, *Descoperiri noi în zona suburbană a Tomisului*, Pontica 3, 189-209.
- Dragendorff, H. 1980, *La sigillée. Contribution à l'étude de l'histoire de la ceramique greque et romaine*, Revue Archéologique Sites, hors-serie 7, Avignon.
- Dimitrova-Milčeva, Al. 2000, *Terra sigillata und dünnwandige Keramik aus Moesia Inferior (Nordbulgarien)*, Sofia.
- Gaidukevici, V.F. 1952, *Razskopi Mirmekija v 1935-1938 g.g.*, MIA 25, 135-220.
- Georgieva, M. 1992, *Grobni nahodki ot okolnostite Varna / Grabfunde in der Umgebung von Varna*, Izvestija Varna 28 (43), 73-80.
- Gostar, N. 1970, *Caspis Aegisos. Ovidiu*, Pontica, I, 8, 13, Danubius 4, 114-121.
- Harțuche, N., Anastasiu, F. 1976, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila.
- Hayes, J.W. 1972, *The Late Roman Pottery*, Londra.
- Klenina, E. 2006, *Stolovaja i kuhonija keramika III-VI vekov ze Nov (Severnaja Bălgarija) / Ceramic Tableware and Kitchenware of the 3rd – 6th century from Novae (Northern Bulgaria)*, Novae. Studies and Materials II, Poznań-Sevastopol.
- Knipovici, T.N. 1952, *Krasnolakovaia keramika pervâh vekov n.e. iz razkopok Bosporskoj ekspediții 1935-1940 g.g.*, MIA 25, 289-326.
- Krapivina, V.V. 1993, *Ol'via. Material'naia kultura I-IV vv. n.e.*, Kiev.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh. 1983 (1993), *Considerații finale asupra locuirii medievale (sec. XIV-XV) de la Aegyssus, jud. Tulcea*, Materiale, București, 439-454.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh. 1995, *Raport final asupra locuirii medievale timpurii de la Aegyssus – Tulcea (secolele X-XV)*, Peuce 11, 363-371.
- Mușețeanu, C. 2003, *Ateliere ceramice romane de la Durostorum*, în colaborare cu Dan Elefterescu, Muzeul Național de Istorie a României. Monografii IV, București.
- Nicorescu, P. 1927-1932, *Fouilles de Tyras*, Dacia 3-4, 557-601.
- Nikolić-Đorđević, S. 2000, *Antička keramika Singidunuma. Oblici Posuda*, Singidunum 2, Beograd, 11-244.
- Nuțu, G. 2008, *Mars from Aegyssus*, în Ailincăi, S., Micu, C., Mihail, Fl. (ed.), *Omagiu lui Gavrilă Simion la a 80-a aniversare*, Tulcea, 209-218.
- Nuțu, G., Paraschiv, D. 2009, *Descoperiri romane în nivelurile medievale de la Beroe*, Pontica 42, 177-192.
- Opaïț, A. 1977, *Aegyssus '76 – Raport preliminar*, Pontica 10, 307-311.
- Opaïț, A. 1980, *O nouă unitate militară atestată la Aegyssus*, SCIVA 32, 2, 297-298.
- Opaïț, A. 1987, *Un dépôt d'amphores découvert à Aegyssus*, Dacia, N.S. 31, 145-155.
- Opaïț, A., Sion, A., Vasiliu, I. 1980, *Aegyssus '79*, Materiale, 267-275.
- Paraschiv, D. 1997, *Descoperiri arheologice de epocă romană la Măcin*, Pontica 30, 317-330.

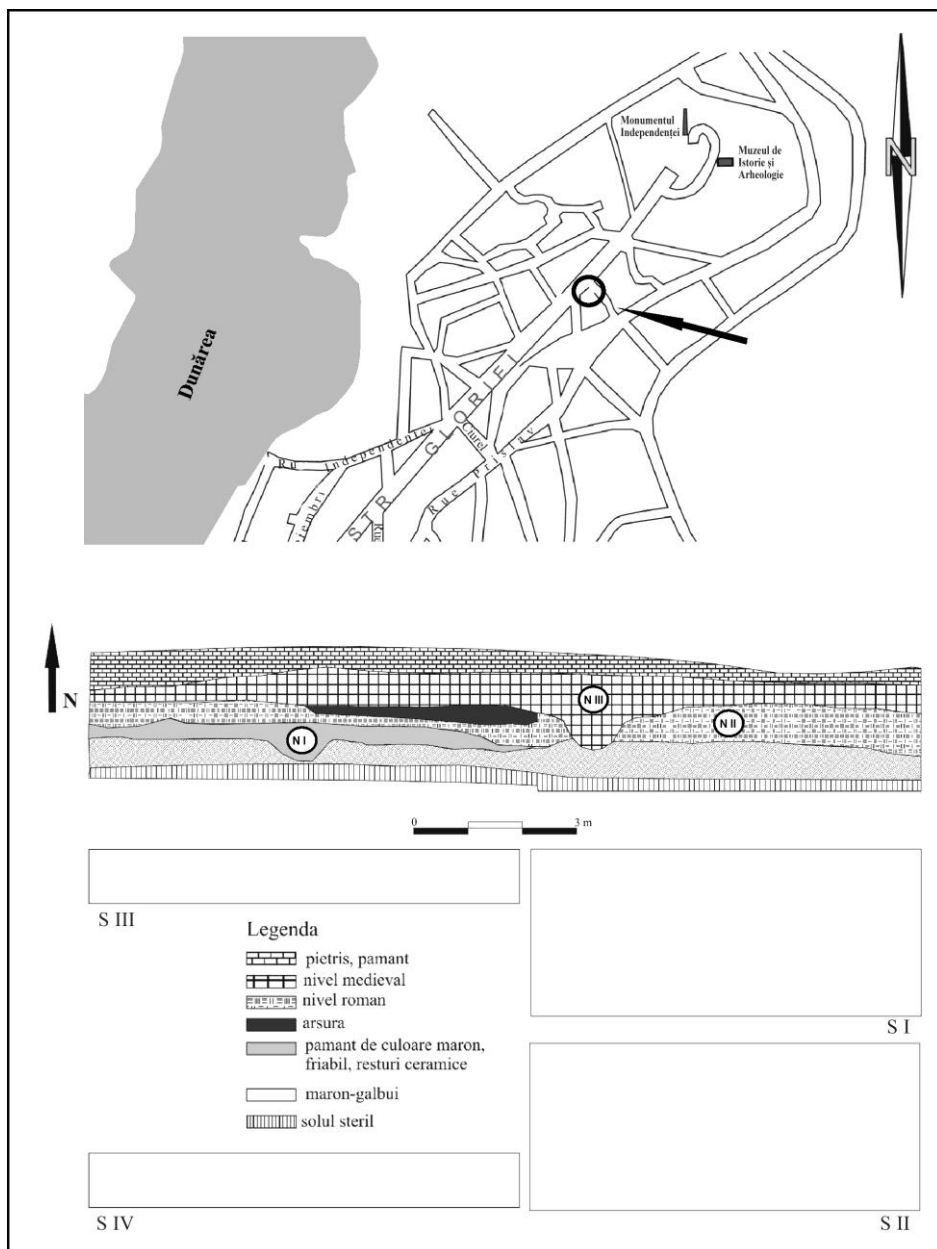
- Paraschiv, D., Nuțu, G., Iacob, M. 2010, *La céramique romaine d'Argamum*, comunicare la 27th *Rei Cretariae Romanae Fautorum Congress – Late Roman and Early Byzantine Pottery: the end or continuity of the Roman production?*, Belgrade, septembrie (mss.).
- Popilian, Gh. 1976, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova.
- Rusu-Bolindeț, V. 2007, *Ceramica romană de la Napoca. Contribuții la studiul ceramicii din Dacia romană*, Cluj-Napoca.
- Suceveanu, Al. 1982, *Histria VI. Les thermes romaines*, Bucarest-Paris.
- Suceveanu, A., Barnea, A. 1991, *La Dobroudja romaine*, Bucarest.
- Suceveanu, Al. 2000, *Histria, X. La céramique romaine des Ier – IIIe siècles ap. J.-C.*, Bucarest.
- Sultov, B. 1976, *Antike Zentren der Töpferei in Untermösien*, Sofia.
- Sultov, B. 1985, *Ceramic production on the territory of Nicopolis ad Istrum (II-nd – IV-th century)*, Terra Antiqua Balcanica I, Sofia.
- Topoleanu, Fl. 1984, *Noi descoperiri arheologice la Isaccea (I)*, Peuce 9, 187-205, 585-596.
- Topoleanu, Fl. 2000, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII p.Chr.)*, Tulcea.
- Vasilii, I., Mănușcu-Adameșteanu, Gh. 1984, *Considerații finale asupra locuirii feudal-timpurie (sec. X-XI) de la Aegyssus – Tulcea (campanile 1959-1980)*, Peuce 9, 143-155, 541-563.
- Zahariade, M. 2006, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284-681)*, Amsterdam.
- Zhuravlev, D.V. 2002, *Terra Sigillata and Red Slip Pottery in the North Pontic Region (A Short Bibliographical Survey)*, Ancient Civilizations from Scythia to Siberia 8, 3-4, Leiden, 237-309.
- Zhuravlev, D.V. 2008, *Western Sigillata in the Northern Pontic Region*, Ancient Civilizations from Scythia to Siberia 14, Leiden, 85-121.

George Nuțu

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale,
Str. 14 Noiembrie, nr. 1 bis,
820009, Tulcea,
România
nutugrg@yahoo.com*

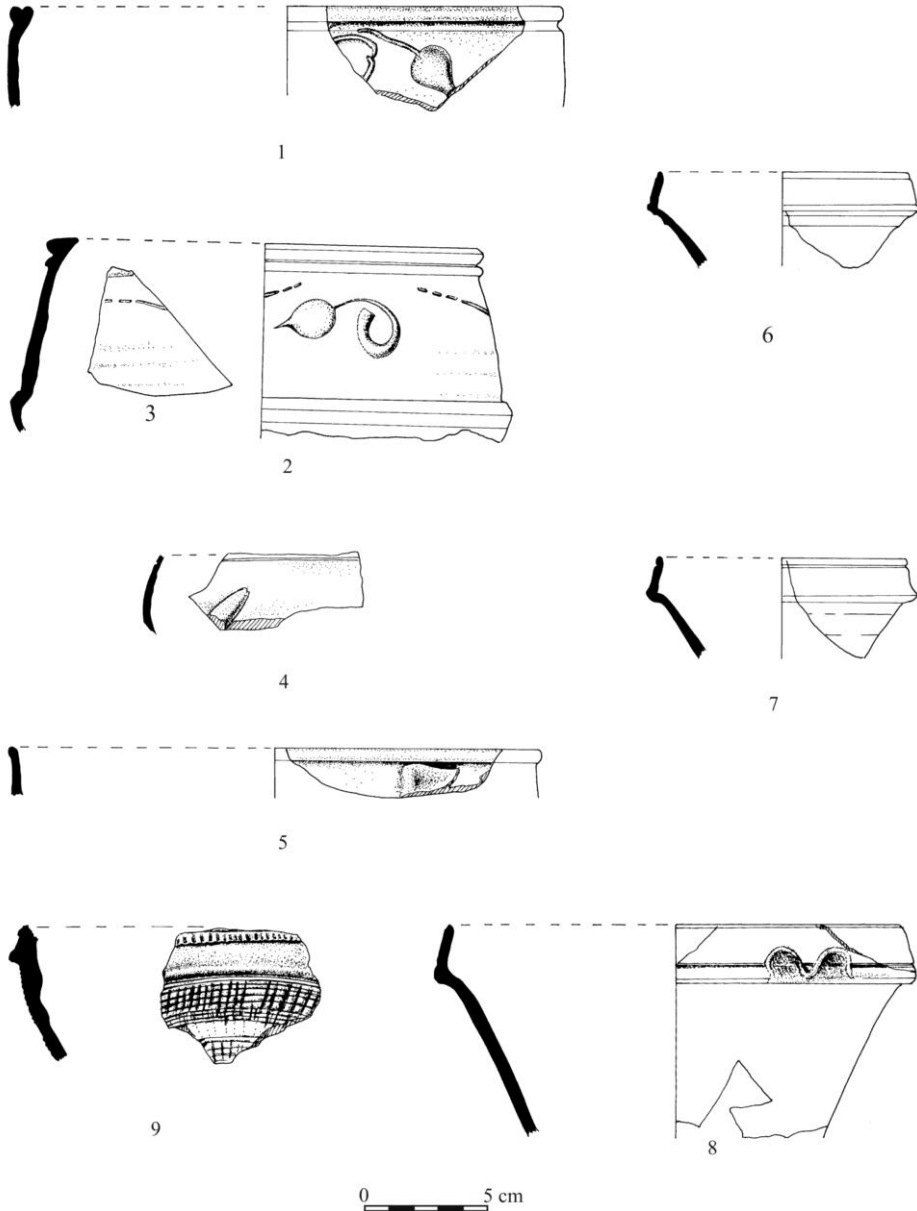
Georgică Costea

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale,
Str. 14 Noiembrie, nr. 1 bis,
820009, Tulcea,
România
geocostea@yahoo.com*

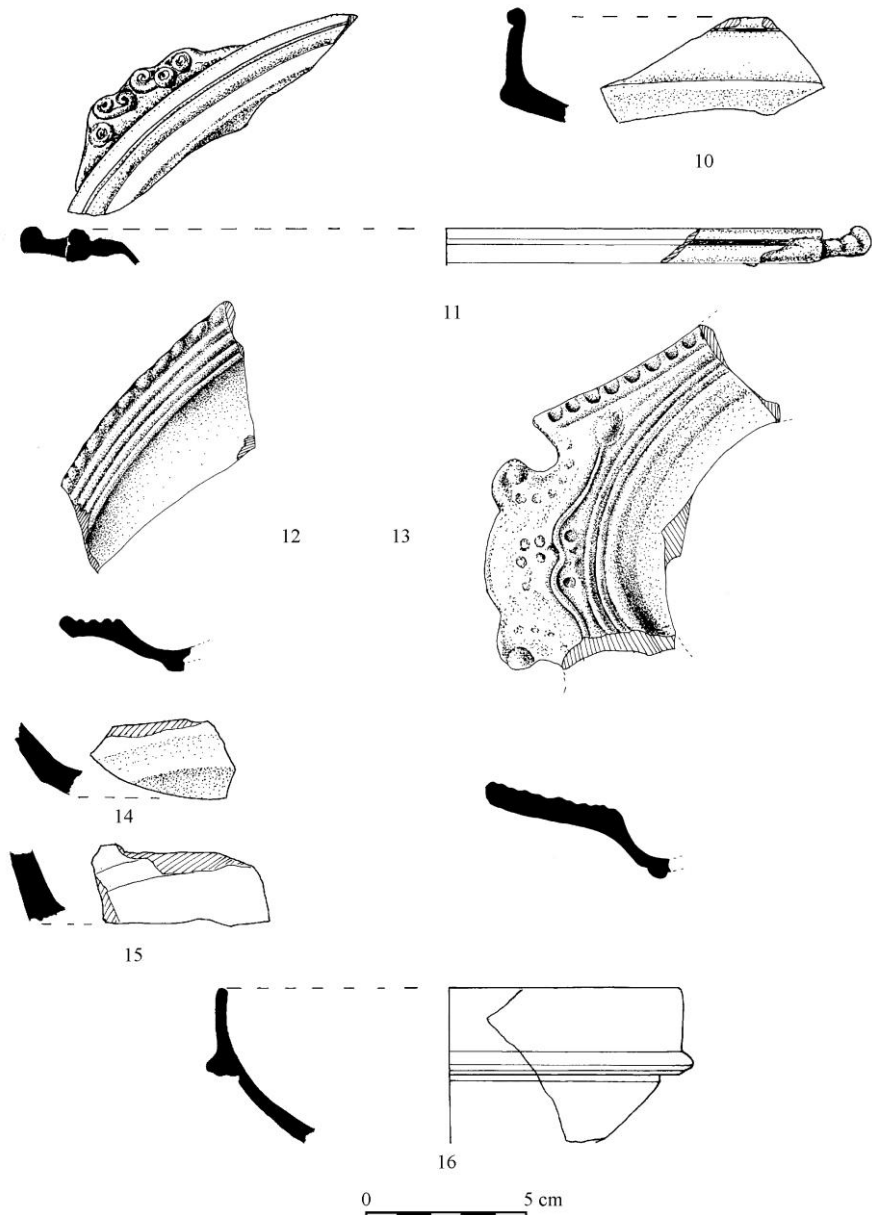
Pl. 1. Amplasarea în teren a zonei și planul cercetărilor arheologice cu secțiunile și profilul comun de nord al S I și S III.

Pl. 1. The area of the archaeological researches with trenches and the north side stratigraphy of the S I and S III.

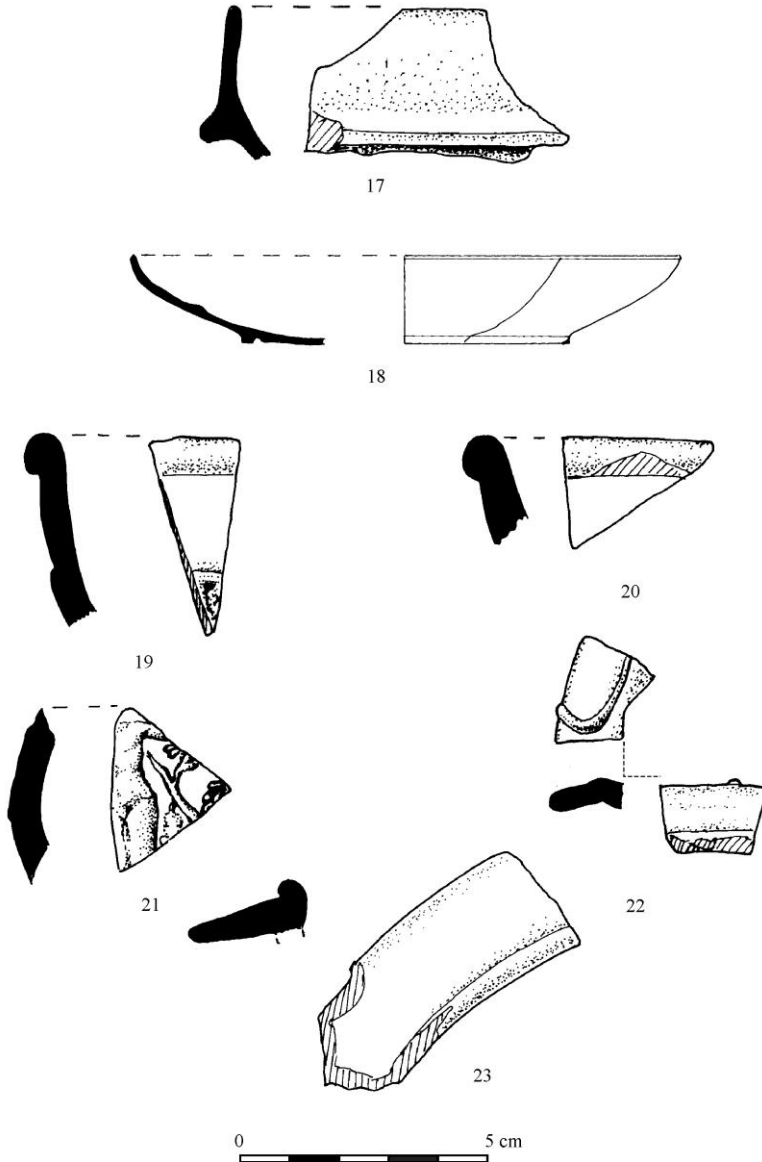
Pl. 2. Ceramică fină descoperită la Aegysus. 1-5. ceramică cu barbotină; 6-8. Pontic Red Slip; 9. imitație locală după vasele decorate cu rotița.

Pl. 2. Fine pottery from Aegysus. 1-5. pottery with barbotine; 6-8. Pontic Red Slip; 9. local imitation after the cogwheel wares.

Pl. 3. Ceramică fină descoperită la Aegyssus. 10-12. farfurii Pontic Red Slip; 13. platou;
14-16. Çandarlı Ware.

*Pl. 3. Fine pottery from Aegyssus. 10-12. pontic Red Slip dishes; 13. plate;
14-16. Çandarlı Ware.*

Pl. 4. Ceramică fină descoperită la Aegyssus. 17. Çandarli Ware; 18. African Red Slip; 19-20. *terra sigillata* occidentală.

Pl. 4. Fine pottery from Aegyssus. 17. Çandarli Ware; 18. African Red Slip; 19-20. western terra sigillata.